

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Oikeusministeriön lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Esityksen tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen koskien hänen sukupuolen kokemustaan. Lisäksi henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta yksityiselämään vahvistettaisiin poistamalla voimassa oleva vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä edellytyksenä sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle. Oikeusministeriö toteaa, että esitys on kannatettava ja yhdenvertaisuutta edistävä.

Oikeusministeriö esittää lausuntonaan luonnoksesta seuraavaa:

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Ehdotetun sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:ssä säädetään sukupuolen vahvistamista koskevasta menettelystä. Menettely ei vaikuta säännöksen valossa täysin selkeältä, eikä säännös vastaa kaikilta osin perusteluja.

Pykälän 2 momentin mukaan digi- ja väestötietoviraston on annettava tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Perustelujen mukaan näiden tietojen

Postiosoite
Postadress
Postal Address
 Oikeusministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 25
 00023 Valtioneuvosto

Eteläesplanadi 10
 Helsinki

0295 16001
 +358 295 16001

09 1606 7730
 +358 9 1606 7730

kirjaamo.om@gov.fi
 oikeusministerio.fi

antaminen on hakemuksen hyväksymisen edellytys. Lainkohdassa olisi hyvä säännellä täsmällisemmin digi- ja väestötietoviraston velvollisuutta tiedon antamiseen, eli mitä tietoja on annettava ja millä tavalla. Riittääkö esimerkiksi se, että ilmoitetaan asian tulleen vireille, vai onko hakija myös muutoin pidettävä aktiivisesti tietoisena asian käsittelyn eri vaiheista. Lisäksi olisi säänneltävä, missä ajassa digi- ja väestötietoviraston on annettava tieto, jotta ei voisi käydä niin, että sukupuolen vahvistaminen ei tapahdu pykälässä säädettyjen aikarajojen sisällä siksi, ettei hakija ole saanut riittävästi tietoa prosessista digi- ja väestötietovirastolta. Digi- ja väestötietovirastolla tulisi olla velvollisuus antaa tieto niin nopeasti, että hakijalla olisi tieto käytettävissään ennen hakemuksen vahvistamisen aikaisinta mahdollista ajankohtaa, jotta tiedon puuttuminen ei vaikuttaisi hänen mahdollisuuksiinsa vahvistaa hakemusta.

Ehdotuksessa säädetään vähintään 30 päivän ja enintään 6 kuukauden pituisesta harkinta-ajasta, jonka aikana hakijan on vahvistettava hakemuksensa. Asian merkityksellisyyden vuoksi harkinta-ajan asettaminen on perusteltua. Ehdotetusta säännöksestä ei kuitenkaan käy selkeästi ilmi, mitä hakemuksen hyväksymisen edellytyksenä olevalla ”hakemuksen vahvistamisella” tarkoitetaan. Ilmeisesti sillä tarkoitetaan sitä, että hakijan tulisi lähettää sukupuolen vahvistamista koskeva uusi hakemus, jossa hän uudistaa aiemman hakemuksensa. Uutta hakemusta/asian vahvistamista ei tarvinne erikseen (uudelleen) perustella. Asia tulisi vähintäänkin selventää perusteluissa.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Lakiehdotuksen 3 §:n 2 momentissa voisi olla syytä vielä täsmällisemmin todeta, että henkilön sukupuolena pidetään henkilön lisääntymisbiologista sukupuolta sovellettaessa hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) sekä muita sosiaali- ja terveydenhuoltoa tai lääketieteellistä tutkimusta koskevia säännöksiä, jotka perustuvat henkilön *lisääntymisbiologiseen* sukupuoleen.

Ehdotetun lain alkuun voisi olla perusteltua selvyyden vuoksi ottaa määritelmäpykälä, jossa määriteltäisiin ainakin, mitä tässä laissa tarkoitetaan oikeudellisella sukupuolella ja lisääntymisbiologisella sukupuolella. Näitä käsitteitä käytetään myös jäljempänä laissa. Jatkovalmistelussa tulee kuitenkin varmistua sääntelyssä käytettyjen ilmaisujen selkeydestä ja siitä, että laissa käytetyt ilmaisut ovat hyväksyttäviä niiden henkilöiden kannalta, joita tämä sääntely koskee.

Esitysluonnoksen arviointi vankeuslain ja tutkintavankeuslain kannalta

Esitysluonnoksen jaksossa 2.3.11. todetaan, että vankeuslain 5 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan miehet ja naiset on vankilassa sijoitettava eri asuinosa-asteille. Toiseksi vankeuslain 16 luvun 9 §:n mukaan henkilöntarkastuksen ja päihitteettömyyden valvonnan suorittajan ja henkilöntarkastuksen todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Tutkintavankeuslaissa on vastaavan sisältöiset säännökset. Esitysluonnoksessa on esitetty arvio, että ehdotettavasta laista johtuen kyseisten säännösten muutostarpeet tulisi arvioida ja että tämä tehdään esityksen jatkovalmistelussa.

Nyt ehdotetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena muuta lainsäädäntöä sovellettaessa, jollei tästä toisin säädetä. Lakiehdotukseen ei sisälly vankeuslakia tai tutkintavankeuslakia koskevia poikkeuksia tältä osin. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että vangit ja tutkintavangit tulisi aina sijoittaa vahvistetun sukupuolen mukaisesti miesten tai naisten osastoille. Samoin edellä mainittujen tarkastusten tekijänä tulisi aina olla vahvistettua sukupuolta oleva virkamies.

Vankien kohtelussa huomioitavat muut säännökset

Vankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Lähtökohtana lainsäädännössä on siten niin sanottu normaalisuusperiaate, eli vankilassa noudatetaan muualla yhteiskunnassa sovellettavaa sääntelyä. Tästä voidaan kuitenkin perusoikeuksien rajoitusedellytykset täyttävällä sääntelyllä poiketa. Saman pykälän mukaan vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Esimerkiksi vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen on useissa säännöksissä katsottu hyväksyttäväksi syyksi rajoittaa vankien oikeuksia.

Säännökset nais- ja miesvankien sijoittamisesta eri asuinosa-asteille perustuvat pitkälti juuri turvallisuusseikkoihin. Vähemmistönä vankiloissa olevien naisvankien turvallisuuden ylläpitämiseksi on säädetty, että heidät sijoitetaan asumaan erilleen miesvangeista. Naisvankien turvallisuuteen vankiloissa on viime vuosina kiinnitetty huomiota myös laillisuusvalvonnassa. Kuten esitysluonnoksen perusteluissa on todettu, myös sukupuolensa toiseksi vahvistaneet henkilöt voivat vankilassa olla sellainen vähemmistö, jonka turvallisuuteen on tarpeen kiinnittää huomiota.

Sukupuolensa toiseksi vahvistaneiden tilanne vankiloissa

Rikosseuraamuslaitokselta saatujen tietojen mukaan vankiloissa on nykyisin yksittäisiä vankeja, jotka ovat vahvistaneet sukupuolensa toiseksi tai ovat lääketieteellisessä vaihdosprosessissa. Käytännössä tällaisten vankien sijoittelu ja muu kohtelu on tehty tapauskohtaisesti muun muassa huomioiden vaihdosprosessin vaihe. Jatkossakin voidaan arvioida, että ehdotettu sääntely koskisi yksittäisiä vankeja.

Osastosijoittelu

Edellä mainitut näkökulmat huomioon ottaen jatkovalmistelussa tulisi vielä harkita, voidaanko sukupuolensa vahvistaneet vangit aina kategorisesti sijoittaa vahvistetun sukupuolen mukaisesti miesten tai naisten osastoille. Toisin sanoen jatkovalmistelussa tulisi arvioida se, onko vankilan osastosijoittelua ajatellen tarpeen säätää poikkeus ehdotetun lain pääsäännöstä.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan sääntelyssä tulisi ottaa huomioon seuraavat seikat:

Vankilassa on huolehdittava sukupuolensa vahvistaneen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumisesta ja turvallisuudesta. Henkilön itsemääräämisoikeuden kannalta olisi perusteltua, että hänen mielipiteensä huomioitaisiin päätettäessä sijoittamisesta miesten tai naisten osastolle. Päätöksen tekeminen pelkän väestötietojärjestelmämerkinnän perusteella ei kuitenkaan välttämättä ole kaikissa tilanteissa perusteltua. Vankien turvallisuuden kannalta säännösten tulisi mahdollistaa päätöksen tekeminen vangin sijoittamisesta siten, että myös muut seikat kuin väestötietomerkintä voidaan ottaa arvioinnissa huomioon. Ehdotettu sääntely ei mahdollista poikkeamista vahvistetun sukupuolen mukaisesta sijoittamisesta millään perusteilla.

Kolmanneksi olisi huolehdittava siitä, että väestötietojärjestelmän tiedot sukupuolen toiseksi vahvistamisesta tulevat vankien sijoittamisesta päättävien tahojen (tuomioistuimet ja Rikosseuraamuslaitos) tietoon. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi saada tieto myös vankeusajan kesken tapahtuneista muutoksista, jotta osastosijoittelu voitaisiin toteuttaa lain edellyttämällä tavalla. Tiedonkulkuun liittyviä kysymyksiä tulisi jatkovalmistelussa tarkemmin selvittää.

Edellä todetun perusteella oikeusministeriö pitää välttämättömänä, että esityksen jatkovalmistelussa arvioidaan se, miten sukupuolensa toiseksi vahvistaneen vangin sijoittamisesta miesten tai naisten osastolle säädetään. Yllä esitetty puoltaisi jonkinlaiseen yksittäistapaukselliseen harkintaan perustuvaa päätöksentekoa. Oikeusministeriöllä ei ole annetussa aikataulussa mahdollisuutta kattavasti arvioida tällaisen sääntelyn vaikutuksia tai siihen mahdollisesti liittyviä perustuslaillisia kysymyksiä. Nämäkin kysymykset tulisi arvioida tarkemmin esityksen jatkovalmistelussa. Jos jatkovalmistelun arviossa päädytään ehdottamaan pääsäännöstä poikkeavaa sääntelyä, sääntely olisi perustelluinta toteuttaa vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa.

Henkilöntarkastus ja päihteettömyyden valvonta

Vankilassa myös henkilöntarkastukseen, henkilönkatsastukseen ja päihteettömyyden valvontaan voi liittyä voimakkaasti henkilön yksityiselämän suojaan kohdistuvia toimenpiteitä, kuten riisuutumista. Pakkokeinolaissa on vastaavanlaista sääntelyä. Myös muilla viranomaisilla, kuten poliisilla, on vastaavia toimivaltuuksia. Ehdotetulla sääntelyllä voidaan arvioida olevan vaikutusta myös tällaisten tarkastusten toteuttamisessa.

Sääntely herättää samanlaisia kysymyksiä kuin yllä on todettu osastosijoittelusta. Peruslähtökohtana on ollut, että miehen tarkastukset tekee mies ja naisen tarkastukset nainen, jos tarkastus voi kohdistua intiimialueille. Olisi perusteltua arvioida, millainen merkitys asialla on sukupuolensa vahvistaneen itsemääräämisoikeuden ja yksityisyydensuojan kannalta. Käytännössä tulisi myös varmistaa, että tällaisia tarkastuksia tekevillä on ajantasainen tieto henkilön vahvistetusta sukupuolesta.

Oikeusministeriöllä ei ole annetussa aikataulussa mahdollisuutta kattavasti arvioida ehdotetun sääntelyn vaikutuksia tai siihen liittyviä perustuslakikysymyksiä tarkastusten kannalta. Esityksen jatkovalmistelussa tämäkin asia olisi kuitenkin perusteltua arvioida ja tarvittaessa valmistella asianmukaiset säännökset.

Oikeusministeriö katsoo, että vankien oikeuksien toteutumiseksi vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännösten yhteensopivuus ehdotetun lain kanssa ja sääntelyn vaikutukset tulee arvioida esityksen jatkovalmistelussa. Mahdollisten muutosten valmistelu on välttämätöntä tehdä nyt kyseessä olevan esityksen yhteydessä, jotta tarkastelu on kokonaisvaltaista ja muutokset tulevat voimaan samaan aikaan.

Esitysluonnoksen arviointi rikoslain kannalta

Esitysluonnoksen jaksoista 2.1.1.19 ja 2.3.12 ilmi käyvin tavoin rikoslakiin sisältyy eräitä säännöksiä, joissa ei käytetä sukupuolineutraalia ilmaisua vaan puhutaan ”naisesta”. Tällaisia säännöksiä ovat lapsentappo (rikoslain 21 luvun 4 §) sekä eräät rikoslain 22 luvun säännökset.

Ehdotetun lain sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksia koskevan 3 §:n 1 momentin mukaan tämän lain mukaisesti vahvistettua sukupuolta on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä. Pykälän toisen momentin mukaan sen estämättä mitä 1 momentissa säädetään, henkilön sukupuolena pidetään henkilön lisääntymisbiologista sukupuolta sovellettaessa hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) sekä muita sosiaali- ja terveydenhuoltoa tai lääketieteellistä tutkimusta koskevia säännöksiä, jotka perustuvat henkilön sukupuoleen.

Pykälän 2 momentin perusteluissa s. 69 todetaan muun muassa, että ”Säännös soveltuisi, sen sanamuodon mukaisesti, vain sellaisiin säännöksiin, jotka nimenomaan perustuvat sukupuoleen. Tällaiset säännökset liittyvät kyseiseen sukupuoleen tyypillisesti liitettyihin anatomisiin piirteisiin, lisääntymiseen tarvittaviin biologisiin mekanismeihin tai raskauteen.” Myös mainitut rikoslain säännökset liittyvät näihin asioihin. Ehdotetun lain 3 §:ää koskevista perusteluista s. 68–69 ei tunnukaan käyvän erityisen selvästi ja yksiselitteisesti ilmi, millä perusteilla tietyn sääntelyn katsotaan kuuluvan 1 momentin pääsääntöä koskevaan ryhmään, missä tapauksissa taas katsotaan perustelluksi sijoittaa ne 2 momentin poikkeustapauksia koskevaan ryhmään, tai milloin voi olla perusteltua säätää asiasta 1 momentin lopusta ilmenevin tavoin toisin.

Mikäli mainittujen rikoslain säännösten katsotaan kuuluvan 1 momentin alaan, on jatkovalmistelussa aihetta selvittää ja valmistella tarvittavat muutokset näihin rikoslain säännöksiin. Rikoslain 22 luvun säännösten osalta on tällöin kiinnitettävä huomiota myös niihin ratkaisuihin, joita tunnusmerkistöissä viitatuissa sääntelyissä on omaksuttu sukupuolen ilmaisemisessa.

4. Kommenttiinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Kun lakiehdotuksen 3 § on otsikoitu ”vahvistamisen oikeusvaikutuksiksi”, ei ole selkeää otsikointia, että myös lakiehdotuksen 4 § on otsikoitu ”vahvistamisen oikeusvaikutuksiksi ja vanhemmuudeksi”. Esimerkiksi ”Vahvistamisen oikeusvaikutukset vanhemmuuteen” voisi olla selkeämpi otsikko ehdotuksen 4 §:ään.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Pykälässä säädetään vanhemmuutta koskevan nimikkeen muuttamisesta. Säännöksen mukaan hakemuksen hyväksymisen johdosta vanhemmuutta kuvaava nimike muuttuu hänen kaikkien lastensa osalta. Perusteluista ilmenee, että tämä nimikkeen muutos ei kuitenkaan ulotu tämän jälkeen syntyviin lapsiin ja että hakijan ”olisi haettava näiden osalta nimikkeen muuttamista erikseen”, jos nimike on näihin nähden ristiriidassa hakijan oikeudellisen sukupuolen kanssa. Epäselväksi jää, onko tällaisten myöhemmin syntyvien lasten osalta nimikkeen muutoksen hakeminen laissa säädetty velvollisuus vai tarkoitettu kuitenkin jäävän hakijan omaan harkintaan. Jos asia jäisi hakijan omaan harkintaan, lopputulos olisi hakijan lasten yhdenvertaisuuden kannalta toinen, kuin mihin säännöksellä on sen perustelujen mukaan pyritty.

Ehdotetun säännöksen mukaan digi- ja väestötietoviraston on lähetettävä nimikkeen muuttamisesta ilmoitus hakijan alaikäisen lapsen huoltajalle. Perustelujen mukaan tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa hakija ei ole lapsensa huoltaja. Käytännössä voisi myös olla kyse tilanteesta, jossa lapsella on hakijan lisäksi muu huoltaja. Ilmoitusvelvollisuus olisi näissä tilanteissa perusteltua huoltajien yhteistoimintavelvollisuuden kannalta eli sen vuoksi, että huoltajien on päätettävä alaikäisen lapsensa asioista yhdessä. Lapsen asioiden hoitamisen kannalta huoltajan on perusteltua tietää, onko lapsen toinen huoltaja isä vai äiti.

Ehdotuksen 2 §:n mukaan digi- ja väestötietoviraston pitää tehdä välittömästi merkintä vahvistetusta sukupuolesta väestötietojärjestelmään. Onko vastaava sääntely tarpeen myös 5 §:n mukaisen vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamisen osalta? Lisäksi 5 §:ssä puhutaan sekä vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamisesta että vahvistamisesta, terminologia olisi syytä yhdenmukaistaa sekä lakitekstissä että perusteluissa.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Launnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa kuvataan esityksen suhdetta perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännökseen ja kuvataan asianmukaisesti perustuslakivaliokunnan käytäntöä sen tulkinnassa. Esitykseen sisältyvien ehdotusten, joiden myötä sukupuolen vahvistamisen menettelyä helpotetaan ja muun muassa luovutaan lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta, on arvioitu vaikuttavan myönteisesti useisiin perus- ja ihmisoikeuksiin, mukaan lukien syrjimättömyyteen. Oikeusministeriö voi yhtyä tähän arvioon.

Esityksen mukaan edellytyksenä sukupuolen vahvistamiselle olisivat edelleen muun muassa henkilön täysi-ikäisyys sekä se, että tämä on Suomen kansalainen tai että tällä on asuinpaikka Suomessa. Mainitut edellytykset tarkoittavat siten sitä, että alle 18-vuotiaat sekä sellaiset henkilöt, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta eikä asuinpaikkaa Suomessa, eivät voisi saada sukupuoltaan vahvistetuksi. Siten nämä henkilöt olisivat edelleen sukupuolen vahvistamisen osalta epäedullisemmässä asemassa kuin muut.

Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti pitänyt olennaisena varmistaa, että henkilöön liittyvään syyhyin perustuva erottelu voidaan perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla (PeVL 46/2006 vp, s. 2, PeVL 31/2013 vp). Hyväksyttävän perusteen on edellytettävä olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen (mm. PeVL 44/2010 vp, s. 5–6). Valiokunta on myös korostanut, että perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti perustuslain syrjintäkieltosäännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVL 31/2013 vp ja siinä mainitut PeVL 1/2006 vp, s. 2, PeVL 38/2006 vp, s. 2). Samoin valiokunta on kiinnittänyt huomiota valitun keinon oikeasuhtaisuuteen (PeVL 38/2006 vp, s. 3). Kuten esityksessä on todettu, perustuslakivaliokunta on arvioinut ikärajoihin perustuvan erottelun hyväksyttävyyttä ottaen huomioon normatiivisen näkökulman, erityisesti perusoikeusjärjestelmän, toiseksi ehdotetun erottelun perusteluiksi esitetyt tosiasiat ja kolmanneksi tosiasialliset mahdollisuudet saavuttaa ehdotetulla erottelulla sääntelylle asetetut päämäärät (PeVL 44/2010 vp, s. 6).

Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa ei perustella perustuslain 6 §:n kannalta sitä, että sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä olisi Suomen kansalaisuus tai asuinpaikka Suomessa. Edellytystä on perusteltu lyhyesti säännöskohtaisten perustelujen yhteydessä. Säätämisyjärjestysperusteluja olisi syytä täydentää tuomalla esiin edellytykselle perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste, sekä arvioimalla perusteen oikeasuhtaisuutta. Esityksen säätämisyjärjestysperusteluita olisi lisäksi perusteltava tarkentamalla tuomalla esiin seikat, jotka ovat merkityksellisiä sukupuolen vahvistamisen ikärajan hyväksyttävyyden sekä oikeasuhtaisuuden arvioinnissa. Täydennykset säätämisyjärjestysperusteluihin voidaan toteuttaa myös viittaamalla muualla esityksessä, esimerkiksi nykytilan arvioinnin tai vaikutusarvioinnin yhteydessä, esitettyyn.

Säätämisyjärjestysperusteluissa on mainittu myös perustuslain 6 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Esityksessä todetaan, että ehdoton 18 vuoden ikäraja vaikuttaa olennaisesti lapsen oikeuksiin, mutta että sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollisuuden ulottaminen lapsille edellyttäisi lasten oikeuksien ja yleisperiaatteiden huolellista punnintaa ja sen selvittämistä, miten mahdolliset sääntelymallit parhaiten toteuttaisivat lapsen oikeuksia ja tukisivat lapsen hyvinvointia (s. 78). Oikeusministeriö kannattaa tällaista selvitystä.

Oikeusministeriö yhtyy myös siihen säätämisyjärjestysperusteluissa esitettyyn näkemykseen, että olisi suotavaa, että perustuslakivaliokunta antaisi asiasta lausunnon.

Steriloimislain 1 §:n 1 momentin 7 kohdan kumoamisesta annettu laki

Tämän lakiehdotuksen osalta on selvitettävä esityksen perusteluissa, rajoittaako tämän lainkohdan poistaminen joitain oikeuksia. Tätä asiaa on käsitelty luonnoksessa nykytilan arvioinnissa s. 41. Steriloimislain poistettavaksi esitetty lainkohta on kirjoitettu sellaiseen muotoon, että kyseessä on oikeus hakea sterilointia. Lainkohdan mukaan sterilointiin voidaan asianomaisen henkilön pyynnöstä ryhtyä, kun henkilö pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja elää

tämän sukupuolen mukaisessa roolissa. Vaikkakin lainkohta on alun perin säädetty juuri sukupuolen vahvistamista koskevan lisääntymiskyvyttömyyedellytyksen vuoksi, ei voimassa olevan lain mukainen sterilointivelvoite johdu kuitenkaan tästä lainkohdasta. Oikeusministeriö pitää erittäin perusteltuna, että sterilointivaatimusta ei jatkossa pidettäisi edellytyksenä sukupuolen vahvistamiselle.

Ainakin joissain tapauksissa sukupuolen vahvistamiseksi suoritettaviin sukuelinkirurgisiin hoitoihin saattaa liittyä myös sterilointi. Ehdotuksen s. 41 todetaan, että sterilointilain soveltamisala ei vaikuta kattavan tällaisia tilanteita, sillä laissa ei muutenkaan säädetä sellaisen sterilisoinnin tekemisen edellytyksistä, joka tapahtuu muun lääketieteellisen toimenpiteen seurauksena (esimerkiksi munasarjojen tai kohdun poisto syöpäleikkauksissa). Näin ollen mainitun kohdan kumoaminen ei estäisi sukuelinkirurgiaa.

Myös ehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa olisi vähintäänkin kirjoitettava auki se, ettei lainkohdan kumoamisella ole vaikutuksia sukuelinkirurgisiin hoitoihin. Tällaisen lainkohdan poistamisen yhteydessä on perusteltava se, onko muutoksella mahdollisia muita vaikutuksia henkilöiden oikeuksiin.

Osastopäällikkö

Johanna Suurpää

Lainsäädäntöneuvos

Elina Nyholm

Liitteet

Jakelu STM Sosiaali- ja terveysministeriö

Tiedoksi

VN/1070/2021-OM-93

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: